

Javaslat a Sümegi Helyi Értéktárba történő felvételhez

I.) A javaslattevő adatai:

1. A javaslatot benyújtó (személy/ intézmény/ szervezet/ vállalkozás) neve:

MOLNÁR MÁRIA (magánszemély, építész)

kiegészítésekkel ellátta: Frenkl Attila (gimnazista diák)

2. A javaslatot benyújtó személy vagy kapcsolattartó adatai:

Név: MOLNÁR MÁRIA

Cím: Tartózkodási: 8344 Hetyefő, Kossuth u. 24.,

Állandó lakcím: 8330 Sümeg, Jókai u. 1.

Tel.: 30/590-1597

E-mail: molnar.maria53@gmail.com

Név: FRENKL ATTILA

Cím: 8351 Sümegprága, Rákóczi út 63

Tel.: 30/588-5640

E-mail: frenkl.attila@gmail.com

II.) A települési érték adatai:

1. A települési érték megnevezése:

Püspöki istállótól – művésztelepig

2. A települési érték kategóriák szerinti besorolása:

- ☒ Agrár- és élelmiszergazdaság
- ☐ Egészség és életmód
- ☒ Épített környezet
- ☐ Ipari és műszaki megoldások
- ☒ Kulturális örökség
- ☒ Sport
- ☐ Természeti környezet
- ☒ Turizmus

3. A települési érték fellelhetőségének helye:

8330 Sümeg, Vároldal u. 5.

4. A települési érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása (a sorok bővíthetők)

Építésének története, első évtizedei

*A Várhegy keleti lábánál látható – akár országos viszonyokban is nagyméretű gazdasági épület (két sor köoszlopon álló boltíves földszint istállóként, emeletén magtár), ismertebb nevén a **Váristálló**, a barokk kor emlékét őrzi. Építését egy, már 1524-ben említett püspöki majorság telkén, Biró Márton püspök rendelte el.*

A 18. században **Padányi Biró Márton**, a veszprémi egyházmegye püspöke fejleszteni akarta a sümegi uradalom gazdaságát, infrastruktúráját, illetve konkrétan egy gazdasági üzem kialakítását is szorgalmazta. Ezeknek szükségességét akkor vette észre a püspök, amikor szervezte a püspöki uradalma majorságainak gazdaságát. „A püspöki uradalmak majorsági gazdálkodásának megszervezése részeként Biró felismerte az

uradalmi gazdasági épületek fontosságát. A megtermett gabona és egyéb termények tárolására magtárat, továbbá istállókat emeltetett.” – olvashatjuk Padányi végrendeletében. Ennek értelmében építette meg a váraljában, a város falain kívül a tervezett gazdasági épületet, ami akkor lóistállóként, illetve magtárként funkcionált, de marhaistállót is építtetett. „Padányi idejében a gazdaságot számos más módon is igyekeztek fejleszteni. Tisztalakást, gazdasági épületeket, ló- és marhaistállót, magtárt építtetett Sümegen.” – írja Mihalik Béla Vilmos. Az építésről olvashatunk Padányi végrendeletében, ahol 1758-ban úgy hivatkozik rá mint kétszintes istállóra. Bár van információ ugyanebben a végrendeletben 1752-ből is, amikor valószínűleg ugyanerről az épületről van szó, de eltérő méretekkal. (Ebből arra következtethetünk, hogy maga az épület 1752-ben nyerte el funkcióját, viszont 1758-ban kapta meg végleges méretét.) Többek között ennek az intézkedésnek a hatására a sümegi uradalomban hatalmas fejlődés indult el, amiben kétségtelenül nagy szerepet játszott Padányi és az istállóként és magtárként is funkcionáló épület létrehozása is. „A központban, Sümegen volt a legtöbb uradalmi épület. Itt állt a püspök kétszintes rezidenciája, egy kétszintes fogadó tizenkét lovas istállóval és négyszáz akós pincével. A magtárral együtt írtak össze egy 36 ló befogadására alkalmas istállóépületet.” – fogalmaz szintén Mihalik Béla Vilmos.

Több gazdasági épület is, közülük az istálló is Murarius Magister Sümegiensis azaz a sümegi kőműves mester nevéhez fűződik. 1740-től ő Padányi Bíró Márton kőművese, valószínűleg osztrák területről származik. Nevének azonosítási lehetősége Padányi és az őt követő 18. századi püspökök Koller Ignác és Bajzáth József feldolgozatlan és kiadatlan levéltári kutatásában található meg, ebben a „sümegi mester **Paul Mojser**”-ként nevezték meg. „Az ő működéséhez köthetők a sümegi uradalom gazdasági épületei, közöttük a vár alatt ma is álló lóistálló és a település déli szélén levő tehénistálló, a hozzá tartozó melléképületekkel együtt” – olvashatjuk Koppány Tibornál. Nem csak ezt az egy épületet építette Sümegen a mester, több munkája is emelte az akkor nem túl jelentős mezőváros képét. „A sümegi uradalom vizsgálata azt mutatja, hogy a gazdálkodás, gazdaságfejlesztés és birtokigazgatás terén is jelentős fejlődés játszódott le a 18. század folyamán. Ebben kétségkívül nagy szerepet játszott Padányi Bíró Márton püspök. Ennek egyik feltétele volt a megfelelő gazdasági infrastruktúra kialakítása is. Különféle gazdasági, uradalmi épületek kellettek az ispáni lakásoktól kezdve az istállókon, aklokon át a nagy hasznot hozó urasági kocsmákig és vendégfogadóig.” – írja Mihalik. Paul Mojser letelepedett Sümegen, hiszen 1745 és 1760 között a városi plébániai anyakönyvezésben 4-szer szülőként, 15-ször pedig keresztszülőként szerepel feleségével.

Később, 1768-ban az istálló javításra szorult, ami abban az évben meg is történt. Egy évvel később 1769-ben **Jelenffy Pál** tiszttartó vette át az uradalom ezzel együtt az istálló irányítását is. Ő vezette egészen 1777-ig amikor Sümegen meghalt. Más források azonban azt írják, hogy kisebb megszakításokkal Jelenffy már 1748-tól átvette a vezetést az uradalom így az istálló fölött is. „Jelenfi Pál (1709 körül—1777) 1748-tól mutatható ki kisebb megszakításokkal a sümegi püspöki uradalom élén tiszttartóként.” – ez található Jelenfi Pálról Padányi végrendeletében.

Ménösszpontosító állomásként

1968-69-ben – a műemléki szempontoknak megfelelően – helyreállították és éveken át Fejér, Veszprém és Vas megyék **ménösszpontosító állomása** volt. „Vajon kinek jutott az eszébe, hogy Vak Bottyán vitézeinek egykori sasfészkét az úrhajózás hajnalán felépítse és több száz éves istállóját ismét nemes paripákkal népesítse? Olyan ember ő, aki a romokból megálmodja gyümölcsöző jelentés a jövőt. **Dr. Zákonyi Ferenc**, a Veszprém megyei Idegenforgalmi Hivatal igazgatója nem csak nagy álmodozó, hanem egyben gyakorlati üzletember is.” – olvashatjuk a Magyar Hírlap egyik 1969-es számában. Az itt lévő ménnek a nemzetközileg elismert lótenyésztést segítették elő. Ebben az időben sok fajta ló volt Sümegen, köztük lipicai, nóniusz, magyar félvér, angol telivér, ügető fajta.

Ebben az időben is többfunkciós volt a váristálló, hiszen nem csak ménösszpontosító állomás volt, hanem idegenforgalmi célokat is szolgált, és természetesen lovagolni is lehetett. De többek között több fogat is volt

az istállóban, és Aachenben például a hamburgi derbyn a magyarok győztesként kerültek ki. Ebben az időben Sümegen 44 mén volt az istállóban. „A sümegi vár alatt, a hegy lábánál elkészült a váristálló restaurálása és ezzel a község újabb helyi nevezetességgel gyarapodott, s magáénak mondhatja Dunántúl egyik legszebb mezőgazdasági műemlékét. Sikertelen eredeti formájában helyreállítani, visszakapta rendeltetését is, újra lovak szállása lett. A boltíves, oszlopos istálló állásaiban 44 mén kapott helyet, s közöttük megtalálható a hazánkban tenyésztett valamennyi lófajta. Sümeg gazdag történelmi múltja sok lehetőséget kínál felelevenítésére s ez idegenforgalmi szempontból sem közömbös.” – írja a Magyar Nemzet 1969-ben. Egyenként 80.000 forintot értek. „Az istálló állományának „leltári értéke” tehát meghaladja a 3 millió forintot.” – írja a Fejér Megyei Hírlap szintén 1969-ben.

A ménösszpontosító állomásként funkcionáló épület később a Székesfehérvári Állattenyésztő Vállalat tulajdonába került.

Érdekesség: 1964-ben a vár felújításának részeként felmerült az istálló *campingként való hasznosítása* is. Lett volna benne önkiszolgáló étterem, zöldségbolt, büfé... 100 férőhelyesnek tervezték. Végül ezt a tervet elvetették, és sosem lett az egykori püspöki istállóból camping.

Vállalkozó üzemeltetésében

1993-ban, 4 évvel a rendszerváltás után kettő pályázat érkezett az istálló üzemeltetésére: Abonyi Gábor veszprémi hagyomány őrző lovas és Capári Róbert sümegi vállalkozó pályázott rá. Abonyi már majdnem megnyerte a pályázatot, és állítása szerint már az európai lovasközponttal is tárgyalt egy nagyszabású expo létrejöttéről, az utolsó pillanatban azonban Tóth Tamás polgármester és a sümegi önkormányzat Capári Róbert pályázatát hirdette meg győztesnek.

„A váristálló hasznosítására két pályázat érkezett be az önkormányzathoz ez év elején: Abonyi Gábor veszprémi hagyományörző lovas és Capári Róberté, aki a sümegieiek által Téglaszín néven ismert területen magánvállalkozásban lóistállót vezet. A képviselőtestület a tenyésztéssel és lovas-idegenforgalommal is foglalkozó helybeli pályázó mellett döntött. Capári Róbertet a lovardában kerestük fel, éppen egy kisbéri félvér kanca miatt aggódott, amely még azon az éjjelen kis csikót ellett. Harmincöt lovuk van, a darvastói intézeti neveltekkel együtt öten gondozzák őket. Simonyai János önzetlen, baráti hozzáállásával és óriási lóismeretével segít legtöbbet a gazdának. És segíti majd legújabb vállalkozásában is. A nyereg- és lószerszám-kiállítást visszahoznák az istállóba, és alkalmanként amatőr művészek lóval kapcsolatos munkáit is be kívánják mutatni. Folytatják a túra- és vadászlovagoltatást, közreműködnek a várjátékokon, és 7-15 napos nyári gyermeklovastábor terveznek” – található a Napló 1993-as számában. Két évvel később 1995-ben a Magyar Demokrata folyóirat már „Capári Róbert birodalma”-ként hivatkozott az istállóra, hiszen akkorra már idegenforgalmi érdekességgé nőtte ki magát, illetve lovasiskolaként is meghatározó volt a városban, illetve a térségben. Ebben az évben az istálló 50 lónak adott otthont.

*A váristálló területén, a lovas idegenforgalmi szolgáltatások mellett, a lótartás, -tenyésztés és adás-vétel sokrétű feladatai is helyet kaptak. A lovas programok közül kiemelkedik az őszi erdei **falkavadászat**, mely három napos program, szállással, ellátással az emeleten működő **lovaspanzióban**. Ezen túlmenően: futószárazás, tereplovaglás, lovaglás a lovardában, pónilovaglás, napos lovaglás, hintózás, hétvégi programok, szünidei lovastábor hetes turnusokban. **Mindezek a hazai lovas kultúra fellegvárává teszik ezt a csodálatos barokk épületet.***

Többféle kiállítási anyag bemutatása

1969-ben és 1970-ben több újság is hatalmas megnyitóról ír, illetve, hogy a váristálló boltíves épületében **szerszám múzeum** nyílt. Tehát a méntenyésztés, valamint a sport lehetőségeken kívül, az istálló a szellemi fejlődést is biztosította, múzeumi funkciót is ellátott.

„A váristálló helyiségeiből kikerül egy kis múzeum, ahol négyes, ötös fogatok szerszámainak, a régi fakápás nyeregtől a modern ugrónyeregig különféle lovasemlékek gazdag anyagát mutatják be.” -Új Ember, 1969.

A **Balatonfelvidéki Radetzky Huszár Egyesület kiállítása**, valamint az alkotótáborban készült szebbnél szebb darabok ma is látogatható az istálló múzeumában. „*A sümegi várdomb tövében magasodik méltóságteljes barokk pompájában a több mint háromszáz esztendő's egykori püspöki lovarda. A kőoszlopos, boltíves istálló feletti belső térben, a súlyos fagerendák alatt a császári és királyi huszárság történelme kel életre. A vitrinekben vitézkötéses huszárcsákók, kardok és tarsolyok fekszenek, a fogasokon zsinóros dolmányok és menték függenek, a padlón csizmák sorakoznak, az évszázados, vaskos, fehérre meszelt falakon pedig magyar történelmi eseményeket, vadászjeleneteket vagy éppen a sümegi tájat ábrázoló festmények sokasága lóg. így néz ki, amikor egy hagyományörző huszár felkarolja a képzőművészetet*” – Magyar Nemzet, 2020.

A huszár hagyományokat őrző egyesület **Szabó Győző** vezetésével indult 1991-ben. „*A váristálló – aminek üzemeltetői jogát 15 évre nyerte el az egyik „huszár”, Capári Róbert – kiállítótermét a megyében élő művész, Somogyi Győző '48-as huszárgrafikai díszítik. A vitrinben korhű ruhák, lószerszámok. Az istállóban félszáz ló. A gazda rámutat egyikre: 'Ő a kedvenc. Jól festek a hátán huszárruhában.*’” – írja a Napló 1995 márciusában.

Alkotótábor otthonaként

2010 óta évente itt kerül megrendezésre az egy hetes őszi (nyárvégi) alkotótábor, a Darnay Kálmán által megálmodott régi művésztelep felélesztésével.

Az (újra)alapítók: **Rádóczy Gyarmathy Gábor** festőművész, **Tóth Kovács József** festőművész, **Stephan Bench** festőművész, **Gyalai Béla** festőművész, **Farkas Ádám** szobrászművész, **Papageorgiu Andrea** festőművész, **Incze Mózes** festőművész, **Tóthné Mara Kinga** festőművész, **Lelkes István** festőművész, **Tóth Dávid** szobrászművész, **Somogyi Győző** festőművész, **Tóth Norbert**, a Forrás Galéria tulajdonosa és **Bordás György** műgyűjtő.

Méltán nevezhetjük őket Darnay Kálmán által a múlt század húszas éveiben kezdeményezett, sümegi művésztelep utódainak. Darnay egyik álma volt, hogy a festői szépségű városban – egy nagybányai mintára kialakított – művésztelep létesüljön, mely folyamatosan gyarapítja, s ez által országos jelentőségűvé emeli a múzeum képzőművészeti gyűjteményét.

A művészek alkotásai ma is a kiállítótermeket és a panzió helyiségeit díszítik, bármikor megtekinthetők.

5. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett (a sorok bővíthetők)

A püspöki istálló Sümeg barokk építészetének, a Vár és a Püspöki Palota mellett, igazi gyöngyszeme. Megépítése óta folyamatosan ugyanazt a funkciót látja el igen magas színvonalon, kiegészítve a sport, turizmus, egyesületi élet és művészeti tevékenységekkel. Igen szép példája a magyar lovas kultúra életben tartásának.

A már több száz éves istállóépület az ékes bizonyítéka annak, hogy az idő múlásával bármilyen feladatra fel lehet használni, amire Sümegnek szüksége van. Hiszen a lovak szállásán és tenyésztésén túl a felsorakozó évszázadokban és történelmi korszakokban újabb és újabb funkciókkal bővült, ezzel fejlesztve Sümeg gazdaságát, infrastruktúráját, idegenforgalmát, továbbá a városi sportélet színvonalának fejlődéséhez is hozzájárult. A helyszínek és Capári Róbertnek köszönhetően a magyar lovas- és huszár-kultúra is tovább virágozhat.

Minden korszakban, amiben jelen volt a város életében, szépségével is emelte a város látképét.

6. A települési értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (honlapok, kiadványok):

- KOPPÁNY TIBOR: PADÁNYI BÍRÓ MÁRTON VESZPRÉMI PÜSPÖK MŰVÉSZ- ÉS MESTERKÖRE. pp44-62
- Mihalik Béla Vilmos: A VESZPRÉMI PÜSPÖKSÉG MIRTOKIGAZGATÁSA A 18. SZÁZADBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A SÜMEGI URADALOMRA. pp156-171
- Padányi Bíró Márton végrendelete (Hornik Károly kiadása) pp20-120
- Fejér megyei hírlap 1969. dec. 9.
- Magyar Demokrata 1995. évi 39. száma
- Veszprémi Napló 1993. febr. 6.
- Magyar Hírlap 1969-es kiadása
- Magyar Nemzet 1969. nov. 9.
- Veszprémi Napló 1964. aug. 16. p9
- Veszprémi Napló 1995. márc. 14. p4
- Új Ember 1969-es kiadása
- Magyar Nemzet 2020. okt. 8. – Százéves hagyomány éled újra
- www.capari.hu
- <https://sumeg.hu/latnivalok/varistallo/>
- <https://likebalaton.hu/telepules/sumeg/hireink/a-balaton-felvideki-taj-ihlette-a-muvesztabor-resztvevoit-171379/>
- <http://www.sportlo.hu/hungarian/lovastaborok/caparilovasiskola.html>
- <https://magyarhuszar.hu/alakulat/balatonfelvideki-radetzky-huszar-egyesulet>

III.) Mellékletek:

1. A települési érték fényképe vagy audiovizuális dokumentációja (film, videó)

https://www.youtube.com/watch?v=SbWjgSb_yI0

Fényképek

(1969)

(Fortepan, 1950.)

Marhaistállók

ént

(Váristálló, MTI fotók, 1971)

Tóth-Kovács József kortárs festőművész alkotása, a képen Capári Róbert található, lova mellett. A kép ez egyik első sümegi alkotótábor idején készült.

Sümegi Váristálló udvarán lovas postakocsi jelmezes társasággal az 1990-es években (forrás: Manda)

